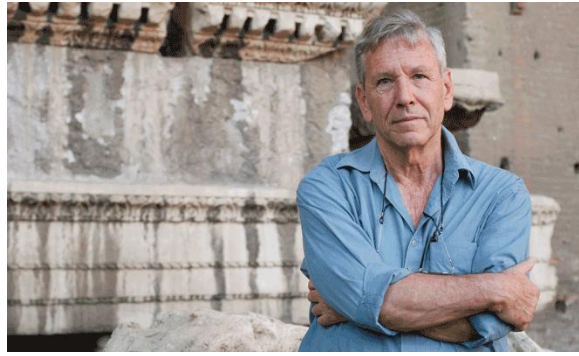

Delia Muntean

„Când o să fiu mare o să fiu o carte” (I)

În 1939, când Amos Klausner s-a ivit pe lume, într-o casă „plină-ochi cu cărți” din cartierul Kerem Avraham al Ierusalimului, era de presupus că urma să trăiască în lumea cuvintelor. Nimic ieșit din comun, de altfel. Fiindcă – va nota el peste câteva decenii în romanul autobiografic *Poveste despre dragoste și întuneric* (publicat în versiune românească la Humanitas Fiction în mai multe ediții) – „aproape oricine din Ierusalimul acelei vremi era poet, prozator, cercetător, gânditor, savant sau reformator al lumii” (p. 44-45, ediția din 2011).

Tatăl său, Yehuda Arie Klausner, licențiat a două universități (din Vilnius, apoi din Ierusalim), vorbea unsprezece limbi și citea în șaptesprezece; era funcționar la Biblioteca Națională de pe muntele Scopus și avea publicate volume și articole proprii. Amos era puternic impresionat de relația lui senzuală cu cărțile: „Îi plăcea să le pipăie, să le mângâie, să le amușine. Îi stârneau o plăcere fizică: nu se putea stăpâni, trebuia să întindă mâna și să le atingă” (p. 30). Mama, Fania (născută Mussman), studiasse la Praga și la Ierusalim; vorbea cinci limbi și citea în șapte sau opt. Își câștiga existența meditând studenții la istorie și literatură.

Unchiul pe linie paternă, Joseph Klausner, fusese o personalitate în domeniul culturii (o stradă în Ierusalim îi poartă numele) și candidase la președinția Israelului; urmase filozofia, istoria, literele și cunoștea îndeaproape vreo cincisprezece limbi. În biblioteca personală se înghesuiau mai mult de 25.000 de volume, achiziționate din lumea întreagă, a căror măreție „tăcută și aspră” nu îngăduia în preajmă decât vorbitul în șoaptă. De fapt, casa profesorului în totalitatea ei părea o imensă carte, pretinzând teamă și respect: „cărți în picioare și alte cărți culcate peste ele, cărți străine dolofane, strălucitoare, care se lăfăiau, și alte cărți sărmene,

care se chiorau la tine dintr-o mare strâmtoare, zăcând ca imigranții ilegali înghesuiți în cușetele vaporului. Cărți grele, respectabile, în legături de piele aurită, și cărțuții legate în hârtie subțire, superbi domni corpolenți și cerșetori ponosiți, în zdrențe, și peste tot în jurul lor și printre ele și în spatele lor și pe o masă și mai ticsită de broșuri, prospecte, pamflete, articole tipărite separat, periodice – ziare și reviste, acea mulțime zgomotoasă care se adună întotdeauna în orice piață publică sau în piața de alimente” (p. 55-56).

Nepotul Amos cutreiera cu evlavie prin acest „palat al înțelepciunii”, inhalând „aroma prăfoasă, ademenitoare, a celor șapte înțelepciuni tainice, mirosul unei vieți tăcute, retrase, dedicate muncii științifice” ori ascultând „tăcerea severă a fantomelor care se ridică din cele mai adânci fântâni ale cunoașterii, șoapta înțelepților morți, revărsarea gândurilor tainice ale autorilor trecuți în neființă, dezmierdarea rece a dorințelor generațiilor trecute” (p. 57).

Aici asista inocent la conversații erudite despre literatură, politică și educație, despre condiția de evreu sau despre relațiile cu arabii, așteptând cuviincios să vină vremea când le va înțelege și când va participa el însuși la discuții („Poate că am să reușesc chiar să-i surprind, poate că am să ajung să scriu și eu cărți din capul meu...” – p. 151).

O confirmare a ceea ce avea să se întâmple a sosit în jurul vârstei de patru ani, când poetul-doctor Saul Cernikovski l-a sărutat pe frunte, gest pe care părinții l-au considerat un semn, „un fel de ungere, ca și cum, să zicem, Pușkin s-ar fi aplecat să-l sărute pe cap pe micuțul Tolstoi” (p. 43). De-atunci i-au mai trebuit doar câteva luni copilului pentru ca, odată descâlcite literele alfabetului, să noteze pe dosul unei cărți de vizită a tatălui AMOS KLAUSNER SCRITOR și să-și lipească apoi blazonul pe ușa camerei.

Cititul a devenit pe urmă obișnuință, stimulată, la nevoie, de îndemnurile părinților („Ne dai tuturor dureri de cap. [...] Ce-ar fi să șezi un pic liniștit? Ce-ar fi să-ți iei o carte frumoasă și să citești?” – p. 62-63), revigorată constant de restricțiile de circulație stabilite de guvernarea britanică, ce obliga evreei să se închidă la ora șapte în casele lor, adesea fără lumină electrică („Ce altceva să fi făcut? Serile erau pe atunci mult mai lungi, pentru că pământul se învârtea mai încet”... - p. 27).

La șase ani, lui Amos i se conferă dreptul de a-și ordona cărțile proprii (vreo treizeci) pe un raft eliberat de tatăl său. Ritualul întemeierii îl emoționează și îl transformă: „cel ale cărui cărți stau în picioare nu mai e copil, e bărbat. Acum eram ca tata. Cărțile mele stăteau smirnă” (p. 31). Însă așezarea volumelor după mărime, soldățește, atrage („mai mult decât se poate spune în cuvinte”) disprețul și dezamăgirea părintelui, care, după „o tăcere lungă,

însăpământătoare”, se vede nevoit să-l inițieze în secretele biblioteconomiei. Micul Adam, hipersensibil și precoce, învață chiar mai mult: că însăși existența înseamnă diversitate, nuanțe, curaj, imaginație. Învață despre frontiera impalpabilă, poroasă „dintre cele îngăduite și cele neîngăduite, dintre legitim și excentric, dintre normativ și bizar”. Lecția se va dovedi utilă toată viața. Scrie naratorul: „În momentul descoperirii iubirii nu eram un ageamiu. Știam că există multe meniuri. Știam că există o autostradă și un drum pitoresc, precum și ramificații pe care rareori calcă piciorul omului. Există lucruri îngăduite care sunt aproape interzise și lucruri interzise care sunt aproape îngăduite” (p. 32-33).

Dacă tatăl, întruchipare a înțelepciunii și a rațiunii, se străduiește să-i asigure un regim cultural „gustos, dar și hrănitor, bogat în vitamine”, convertind fiecare fapt de viață în prilej de investigație etimologică (reținem, printre altele, asaltul – cu furculița și cu ciocanul – asupra unei parcele de pământ-beton din preajma casei pentru a o transforma în grădină de zarzavaturi, întreprindere ce eșuează într-o prelegere despre... alchimie, Tolstoi, compost, metamorfoză, mister ș.a.), mama îl inițiază în lumea poveștilor, acolo unde elementele realului capătă configurații inedite, generând corespondențe și sensuri dincolo de adevăr, de logică și de rigoare.

Poveștile Faniei „erau învăluite într-un fel de ceață, ca și cum nu ar fi început de la început sau nu s-ar fi sfârșit la sfârșit, ci ieșeau din tufișuri, se arătau o vreme, stârnind sentimente de înstrăinare sau spasme de teamă, se mișcau prin fața mea câteva clipe, ca umbrele deformate de pe perete, mă uluiau, uneori îmi dădeau fiori pe spate, și se furișau înapoi în pădurea din care veniseră înainte să-mi dau seama ce se întâmplă” (p. 158). Universul creat prin Cuvânt, deși fragil, îi eliberează de limitele prezentului (istoric, politic, etnic, economic), eclipsând ambianța dezolantă a Ierusalimului de-atunci: „Ceea ce mă înconjură n-avea importanță. Tot ce avea importanță era făcut din cuvinte” (p. 160).

Poveștile ei propun o existență multicoloră, mai coerentă și mai disponibilă pentru înțelegerea Celuilalt (pentru Fania, ca femeie, aceasta e, cu atât mai mult, semn de putere și de autoapărare într-o societate ce promovează îndeosebi masculinul), înlesnind totodată drumul către sine. În spațiul poveștii, amândoi depășesc simpla tranzitivitate: ei comunică și, în același timp, *se comunică*. Creând și înțelegând, se creează și se înțeleg prin cuvânt, precum scriitorul de mai târziu prin carte.

Dacă la început instanța narativă o reprezintă mama, pe măsură ce crește, copilul e stimulat să-și experimenteze el însuși creativitatea și spontaneitatea, să producă și să

dezvăluie semne. Oaza în care se adăpostesc mama și fiul se transformă astfel în autentic atelier de creație, Amos fiind îndemnat să născocască replici, situații, chiar capitole întregi, convertind textul în *coproducție* și compensând oarecum o mai veche neîmplinire a Faniei: „Simt că mama voia ca atunci când o să fiu mare să exprim lucrurile pe care ea nu a fost în stare să le exprime” (p. 304).

Blestem și binecuvântare, lumea virtuală construită împreună și-a pus pecetea asupra sensibilității și a imaginației copilului, delimitându-i într-un fel anume spațiul personal, ajutându-l să-și fie sieși bun tovarăș în momente de singurătate sau de teamă (își spunea singur povești, construia, pe o rogojină de trestie, scenarii narrative din obiectele aflate la îndemână sau evada într-un univers imaginar când era închis, ca pedeapsă, în camera de baie: „Ședeam acolo cu ochii închiși și aprindeam în capul meu oricâtă lumină voiam, lăsând tot întunericul afară” – p. 296), salvându-l atunci când colegii de școală, intuindu-i fragilitatea, îl băteau și îl umileau.

Crescut sub semnul cărții, Amos devine un copil meditativ (așezat pe cimentul din curte, realizează, „dar nu chiar până la capăt, că tot ce e tare și tot ce e rece va rămâne tare și rece pe vecie, iar tot ce e moale și tot ce e cald e moale și cald doar pe moment” – p. 277), sânguinos, original; produce cugetări la comandă, își entuziasmează asistența, se conformează cultului personalității proprii pe care i-l clădeau toți cei din jur („În ce mă privește, eram atât de uimit de uimirea lor, încât inevitabil ajungeam să mă uimesc singur” – p. 288), disprețuind la modul absolut ideea de copil „obișnuit” („Era mai bine să ajung câine vagabond, mai bine să fiu schilod sau arierat, mai bine să fiu chiar și fată, numai să nu devin un *copil obișnuit* ca toți ceilalți, numai să pot fi în continuare *atât de aparte!* sau *cu adevărat neobișnuit!*” – p. 297).

Dintr-o atare perspectivă, dorința lui Amos de a se metamorfoza într-o carte („speram ca atunci când o să fiu mare o să fiu o carte. Nu un scriitor, ci o carte” – p. 339), cumulată cu teama specifică evreilor (și justificată, până la un punct, istoric) reprezintă o consecință firească: „Nici cărțile nu sunt greu de ars, e adevărat, dar dacă atunci când mă fac mare o să fiu o carte erau multe șanse ca măcar un exemplar să reușească să supraviețuiască, dacă nu aici, atunci în vreo altă țară, în vreun oraș, în vreo bibliotecă dosnică, într-un colț al unei etajere uitate de oameni și de Dumnezeu” (p. 340).

Odată destinul asumat (cum altfel, când „tot Ierusalimul din copilăria mea [...] stătea acasă și scria”?), rolul e luat tot mai în serios. O urmărește pe învățătoarea Zelda explicându-

i corespondențele dintre sunete („*foșnind* e un cuvânt care șoptește, *strident* e un cuvânt care țipă, cuvântul *mârâit* are un sunet adânc, gros, în vreme ce *ton* are un sunet delicat, iar cuvântul *zgomot* este el însuși zgomotos” – p. 334), relațiile dintre cuvinte (unele „trebuie să fie înconjurate de tăcere deplină”, în timp ce altele „nu suportă vecini”) și dintre proporții („zicea că într-un loc sau altul am scris un pic prea mult, în vreme ce altă dată zicea că de fapt ar fi trebuit să scriu un pic mai mult. Dar cum să-ți dai seama? Răspunsul îl caut și în ziua de azi” – *ibidem*).

Studiază, cu simpatie și înțelegere, comportamentul celor din jur, limbajul trupului, relațiile interpersonale, chiar și încălțăminte. Observă lucrurile mărunte, aproape nebagate în seamă, oferindu-le astfel o șansă (imboldul acesta îl va simți de fiecare dată când se va așeza la masa de scris). Adulmecă mai atent ambianța familiei, a Ierusalimului. Este dornic de experiențe noi. La cincisprezece ani, încă marcat de sinuciderea mamei, își părăsește tatăl, își schimbă numele din Klausner în Oz (care, în ebraică, înseamnă „curaj”) și se retrage în kibbutzul Hulda, unde va sta vreme de treizeci de ani. Aici își căleşte mintea și trupul pe măsură ce se familiarizează cu mentalitatea și cu muncile din comunitate, însă adăpostul cel mai sănătos rămâne cetatea cărților. Amos descoperă acum autori noi, care îi stârnesc apetitul scriptural, cu atât mai mult cu cât „poate că nu făcea(m) încă deosebirea între a scrie și a învinge” (p. 517).

Cum școala din kibbutz avea nevoie de un profesor de literatură, e trimis la Universitatea din Ierusalim. În perioada studenției, îl cunoaște pe scriitorul **Samuel Yosef Agnon** și publică primele povestiri. De-atunci i-au apărut peste 35 de volume și a obținut numeroase premii, Amos Oz fiind considerat cel mai cunoscut prozator israelian contemporan. Creațiile sale poartă prin vreme o anume tânguire, ce amintește de *Cartea șoaptelor* a lui Varujan Vosganian, și o aromă aparte. „E un miros plăcut de praf care s-a înmuiat în multă rouă, amestecat cu un iz de sulf, de excremente de capră, ciulini și focuri de tabără stinse”, care nu este altul decât „mirosul Țării Israelului din vremuri imemorabile” (p. 346).

Bildungsromanul intitulat *Poveste despre dragoste și întuneric* a fost publicat în anul 2002, fiind urmat de volumele *Deodată în adâncul pădurii* (2005), *Rime despre viață și moarte* (2007) și *Scene de viață campestră* (2009). Este o operă de excepție, ale cărei valențe ideatice și stilistice răsplătesc din plin atenția lectorului, chiar dacă excesul de detalii pune în umbră – pe alocuri – firul epic. În ce ne privește, având în vedere spațiul tipografic alocat, ne-

am oprit doar asupra anumitor dimensiuni ale cărții, urmând ca teme precum familia, moartea, singurătatea, politica, istoria evreilor ș.a. să fie abordate cu un alt prilej.

